

NUTQI TO'LIQ RIVOJLANMAGAN BOLALAR NUTQINI FAOLLASHTIRISHDA ERTAKLARNI O'RGATISH TEXNOLOGIYASI.

Egamberdiyeva Shahnoza Akbar qizi

JDPU Maxsus pedagogika kafedrası stajyor o'qituvchisi.

Egamberdiyevashahnoza467@gmail.com

+ 998915467570

Annotatsiya: *Shuni ta'kidlab o'tish zarurki, o'qitish jarayonida Ertaklarda nimaiki sodir bo'lmasin, yaxshilik bilan yakun topadi, ertak qahramonlarining boshiga tushgan barcha sinovlar ularni yanada kuchli va aqlli qiladi. Boshqa tomondan, bola yomon xatti-harakatlarni amalga oshirgan qahramonlarning, albatta, qilmishlariga yarasha jazo olishlarini ko'radi. Barcha sinovlardan muvaffaqiyatli o'tgan, o'zining barcha ijobiy hislatlarini namoyon qilgan qahramonlarning esa albatta mukofotlanishiga amin bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *Nutqi to'liq rivojlanmaganlik, logopediya, ertak terapiyasi, nutq o'stirish, logoped, korreksiya, diagnostika.*

Annotation: *It is important to emphasize that in the process of learning, no matter what happens in fairy tales, it ends well, all the trials that befell the heroes of the fairy tale make them stronger and smarter. On the other hand, the child sees that the heroes who committed bad deeds will certainly be punished for their actions. He is sure that the heroes who successfully passed all the trials and showed all their positive qualities will certainly be rewarded.*

Keywords: *Speech underdevelopment, speech therapy, fairy tale therapy, speech development, speech therapist, correction, diagnostics.*

Аннотация: *Важно подчеркнуть, что в процессе обучения, что бы ни происходило в сказках, все заканчивается хорошо, все испытания, выпавшие на долю героев сказки, делают их сильнее и умнее. С другой стороны, ребенок видит, что герои, совершившие плохие поступки, непременно будут*

наказаны за свои поступки. Он уверен, что герои, успешно прошедшие все испытания и проявившие все свои положительные качества, обязательно будут вознаграждены.

Ключевые слова: Недоразвитие речи, логопед, сказкотерапия, развитие речи, логопед, коррекция, диагностика

Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilashda, atrof-olamga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish, ongli idrok qilish, borliqni xis qilishda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratishni avvalo oiladan boshlab maktabgacha ta'lim muassasalarida davom ettirishni taqozo etmoqda.

Kengroq mushohada yuritadigan bo'lsak, millat barkamolligi, Vatan taraqqiyoti farzand tarbiyasi bilan bog'liqdir. Bolaning rivojlanishi va o'sishi uzluksiz davom etadigan jarayondir. Bu davrda u mustaqillikka o'rgatib boriladi. Endigina tetapoya qilib qadam qo'yishni, yurishni o'rgangan bola qo'lini qo'yib yuborishni xohlaydi.

Tili chiqib gapirishni o'rganishi bilan "Men kattaman" deydi. Bolaning o'sishi va rivojlanishi uchun zarur bo'lgan erkinlikni chegaralanishi o'z navbatida ota-onalar uchun ham ma'lum muammolarni keltirib chiqaradi. Hayotning har bir davri, rivojlanish xususiyatlari va ehtiyojlariga ko'ra o'ziga xos bosqichlarga ega. Bolaning o'sib, ulg'ayishida maktabgacha bo'lgan davrni shular sirasiga kiritish mumkin. Bolalar [ohangraboli olam hisoblanib](#), juda tez o'sish, rivojlanish va o'zgarishlar ichida yashaydilar. Bu farzand tarbiyasida aynan shu palla qanchalik ahamiyatli ekanining yana bir isbotidir. Ertakterapiya bu bolani ertaklar orqali tarbiyalash va davolash metodidir.

Ertakterapiya atrof-muhit bilan o'zaro munosabatni mukammallashtirish hamda emotsional buzilishlarni to'g'rilashda foylaniladigan usuldir. Ertaklar

bolaga umid beradi. Bola qanchalik Yangi yil kechasi sovg'a olib keladigan Qorboboga ishonsa, u shunchalik hayotga optimist ko'z bilan qaraydi. Ertaklar orqali biz bolani tarbilaymiz, uningichki dunyosini boyitamiz, qalbini davolaymiz, hayot haqida bilib beramiz, xayolini o'stiramiz. Haqiqiy ertakning asosiy belgisi bu - uning yaxshilik bilan tugashidir. Bu bolaga psixologik himoyalanganlik tuyg'usini beradi.

Ertaklarda nimaiki sodir bo'lmasin, yaxshilik bilan yakun topadi, ertak qahramonlarining boshiga tushgan barcha sinovlar ularni yanada kuchli va aqlli qiladi. Boshqa tomondan, bola yomon xatti-harakatlarni amalga oshirgan qahramonlarning, albatta, qilmishlariga yarasha jazo olishlarini ko'radi. Barcha sinovlardan mufaqqiyatli o'tgan, o'zining barcha ijobiy hislatlarini namoyon qilgan qahramonlarning esa albatta mukofotlanishiga amin bo'ladi.

Ana shunda hayotning asosiy qonuni yaqqol ko'rinadi: Sen hayotga qanday munosabatda bo'lsang, u ham senga shunday javob qaytaradi. Korney Ivanovich Chikovskiy shunday yozgan edi: „Menimcha ertakning maqsadi bolada bironing g'am-tashvishi uchun qayg'urish, o'zganing shodligi uchun xursand bo'lish, begona insonning taqdirini xuddi o'ziniki kabi boshdan o'tkazish kabi insoniylikni qanday bo'lmasin tarbiyalashdan iboratdir”.

E'tibor bering-a, bu yerda ikki insonning o'zaro bir-birini tushunishi, bir-biriga g'amxo'rlik qilishi haqida gap bormoqda. Ertaklarga o'z ijodida jahon psixologlaridan E.Fromm, E.Bern, E.Gordner, I.V.Vajkov, M.Osorina, E.Lisina kabi psixologlar murojaat qilganlar. Ertaklardan bolalar adolat va adolatsizlik haqida o'zlarining ilk tasavvuriga ega bo'ladilar. Ertak bolaning murakkab hayotiy muammolarini hal qilish usullarini ongida saqlab qolishga va qayg'urishgamajbur qiladi. Bunda hayotga qarama-qarshi kuchlarning to'qnash kelishi va ularni hal qilish borasidagi tajriba ortib boradi hamda ijodiy tasavvur rivojlanadi.

MAIN PART Aynan xotira bilan uyg'ulashgan tasavvur bolaga hayotda shu kabi muammolarga duch kelganda qisqa vaqt ichida to'g'ri va samarali yechimni

topishga imkon beradi. Ertak esa qahramonlarning xatti-harakatlarini misli ko'rilmagan [holatlarda aks ettiruvchi](#), ammo bolaning xotirasi va ongiga eng asosiy, ba'zan esa ilojsizdek tuyulgan, qiyin holatlarning ham baribir yechimi bor, degan tushunchani singdiruvchi hayotning o'zidir. Hayotda boshi berk ko'chalar bo'lmaydi. Ko'pincha inson shunchaki, ulardan chiqib ketishga tayyor bo'lmaydi.

Ertakterapiya bolaga nima beradi? 1.Ertakterapiya yordamida xayol, ijodiy tasavvur rivojlanadi, ko'ngil xotirjamligiga erishiladi. 2.Bola o'zgalar xatti-harakatlarini tahlil qilishni va bu bilimlarini o'z xatti-harakatlarida qo'llashni o'rganadi. 3.Guruhdagi muloqot orqali ishtirokchilar o'rtasida kommunikativ aloqa o'rnatiladi. 4.Ertakterapiya kattalarga ham o'z fobiya, qo'rquvlarini yengishga yordam beradi, ulardagi agressivlik va xavotirlikni kamaytiradi.

Ertaklar orqali biz bola qalbidagi muammolarni ochishimiz va yechishimiz mumkin. Bunday ertaklar terapevtik ertaklar deb nomlanadi. Ko'pincha ertaklar kechqurun uyquga yotishdan oldin aytiladi, sababi bola bu paytda tinch bo'lib, bu aynan unga ta'sir o'tkazish uchun qulay paytdir. Shuning uchun kechqurun yaxshilik bilan tugaydigan pozitiv mazmunli ertaklar aytib berish kerak. Shuningdek, oila davrasida, kattalarning muhokamasi bilantinglangan [ertaklar muammoni hal qilishga](#), korreksiyalashga zamin yaratadi.

Ertaklar bolani ulg'aytiradi. Birinchi navbatda ertakni bolaga bajonidil aytib bermoq lozim, shunda xalq ijodidan bola ko'proq narsa oladi. Ertak aytish jarayonida bola ruhan xotirjam, muhit tinch bo'lsa, samarasi yaxshi bo'ladi. Bolaga ertak aytib berayotib unga quyidagi savollarni berishingiz mumkin: 1.Bu ertak nima haqida? 2.Ertak qahramonlari qanday sifatlarga ega? Ular kimga o'xshaydilar? 3.Nega ertak qahramonlari bunday xatti-harakatlarni amalga oshiradilar? Bu nima uchun kerak? 4.Bosh personaj qiyin vaziyatlardan qanday chiqib ketadi? Buni uning o'zi uddalaydimi yoki unga bu ishda kimdir yordam beradimi? 5.Qahramonlarning xatti-harakatlari atrofdagilarga nima beradi – quvonchmi, qayg'umi? Qahramonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar qanday?

6. Ertak, uning ayrim qismlari qanday tuyg'ularni uyg'otadi? Bolalar uchun ertaklar ularning xayolini, mantiqiy va obrazli tafakkurini rivojlantirib, nutqini o'stiradi. Ertaklar xavotirlikni yo'qotib, o'ziga ishonchni orttiradi.

N.L.Kryajeva qizg'anchiq, egoist bolalarga – “Baliqchi va baliq” haqidagi ertakni, qo'rqq bolalarga – “Qo'rqq quyonlar” haqidagi ertakni, ishonuvchanlariga „Buratinonaning sarguzashtlari”ni, qaysar bolalarga “No'xat ustidagi malika” [ertagini](#), tinib-tinchimas bolalarga esa “Etik kiygan mushuk” ertagini aytib berishni taklif qiladi. Xuddi shunday mazmundagi ertaklar o'zimizning o'zbek xalq ertaklari orasida ham uchraydi. “Zumrad va Qimmat”ertagi bolalardagi erinchoqlik va dangasalikka, “Ur to'qmoq” ertagi yolg'onchilikka, “Susambil” ertagi noahillikka qarshi kurashadi. Bunday misollarni yana ko'plab keltirish mumkin.

Barcha ertaklar tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lib, bola qalbiga ezgulik urug'ini sochadi. 1-1,5 yoshdagi bolalar uchun ertak mazmuni tushunarsiz bo'lishi mumkin, lekin ertakdagi „bobo”, „buvi”, „sichqoncha” kabi so'zlar biroz tanish bo'lib, bu ertakni bola uchun qiziqarli qiladi hamda uyqu oldidan aytib berish uni tinchlantiradi.

3yoshdan keyin bolada obrazli tafakkur shakllana boshlaydi, u endi tasavvur qila oladi. Ularga endi murakkabroq mazmundagi sehrli ertaklarni taklif qilish mumkin. Ota-onalarga maslahatlar: 1.Ota-onalar farzandiga ertakni o'qib emas, balki aytib bersalar maqsadga muvofiqdir. Chunki bu ota-onaga dilbandining ertakga qanday munosabat bildirganligini kuzatish imkonini beradi. Qolaversa, ota-ona farzandi bilan birgalikda ertaklar olamiga sayr qiladi, bu esa bolaning unga yolg'iz sayohatidan ko'ra avzaldir. 2.Bolalar o'zgalar tomonidan tasvirlangan obrazlarni yaxshiroq qabul qilish qobiliyatiga ega.

Shuning uchun farzandingizga ertak aytib berish chog'ida unda yozilgan barcha manzaralarni tasvirlab berishga harakat qiling. 3.Bolangizga ertakni o'zi tanlash imkonini bering. Agar u o'n marta „Qizil qalpoqcha” haqida eshitishni

xohlasa, demak bu bekorga emas. Bu ertak uning ongi shakllanishiga nimadir bermoqda, unda qandaydir jarayon sodir bo'lmoqda. 4. Muhim bo'lgan yana bir qoida – bolaga ertaning chuqur ma'nosini tushuntirib bermaslik kerak. Aks holda ertak o'ladi – o'z ahamiyatini yo'qotadi va undan hech qanday naf bo'lmaydi. 5. Xalq ertaklariga iloji boricha tuzatish va o'zgartirishlar kiritmaslik kerak, aynisa real hayot bilan bog'liq bo'lgan.

Bu o'zgartirishlar bolaning ertaklar olamini qabul qilishida qiyinchilik tug'diradi. Ertakterapiyaning maqsadi va vazifasi bolalardagi agressivlik kayfiyatini yo'qotish, o'z-o'zini emotsional boshqarish va o'zgalar bilan ijobiy munosabatni rivojlantirishdir. Buning uchun ertakterapiya soddaligi va bolalarning ertakka bo'lgan qiziqishi tufayli ular uchun tushunarli bo'lgan ertak uslubi va bolalar bilan ishlash yo'llaridan foydalaniladi. Har bir bolabir yoki boshqa ertakni o'zicha tushunadi va qabul qiladi. Shuning uchun bir ertak unda kata ta'surot [qoldiradi](#), boshqasi esa uning his-tuyg'ularini qo'zg'atmay, yonidan o'tib ketadi.

Lekin bu „Hayotiy vaziyatlar daftarchasi yana bir katakchaga ko'paymadi“ degani emas, u shunchaki bola bu kabi muammoga, masalan, kuyov va qaynona, kelin va qaynona o'rtasidagi tanlov muammosi, biror bir muhim va aziz narsasini yo'qotish yoki o'g'irlatish va hokazolarga duch kelmaguncha ta'sir kuchiga ega bo'lmaydi. Ertak nafaqat insonning ongiga, balki ongostiga ham ta'sir qiladi, „ajdodlar xotirasi“ga yoki genetik xotiraga tayana olar ekan, syujetning murakkabligidan qo'rqish kerak emas.

Xatti-harakatdagi emotsional salbiy o'zgarishlarni to'g'rilashga qaratilgan ertaklarda syujetni chuqur anglash emas, balki insonlarning o'zaro munosabatlarini, ularning ko'rsatgan qahramonliklarini, u yoki bu tanlovning natijasini, o'zining ma'lum bir [vaziyatga shaxsiy munosabatini](#), o'zining shaxsiy hayoti bilan o'zaro aloqalarini voqea va qahramonliklari yordamida eshitayotgan,

o'qiyotgan insonning qalbidadir. Buni hisobga olish zarur, zero ko'p holatlarda ota-onalar o'zlarining shaxsiy qo'rquvlarini bolaning qo'rquvi deb ta'kidlaydilar.

Hayotiy qo'rquv kabi o'lim oldidagi qo'rquv ham nafaqat bolalarga, aksincha, bolalardan ko'ra, ko'proq ota-onalarga xos bo'ladi. Shu bilan birga bu hayotda o'z o'rnini topmaslik qo'rquvi, turmush o'rtog'ini yo'qotish oldidagi qo'rquv, oilaning buzilishidan qo'rqish, ishda obro'- e'tiborga ega bo'lmaslikdan qo'rqishdir... Bu siz bilan bizning qo'rquvimiz, ularni bolalarimizniki deb hisoblash kerak emas. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bola xatti-harakatidagi emotsional buzilishlarni, albatta o'yinlar, o'yinchoqlar bolaning tasviriy faoliyati, musiqa, teatr va umuman aytganda san'at yordamida ham to'g'rilasa bo'ladi. Lekin, bolalar uchun eng tushunarli va sevimli usul bu – ertakdir. To'g'ri tanlangan ertak yordamida boladagi ko'plab muammolar – qo'rquv, injiqlik kabilarni yo'qotish, bolada qat'iyat va irodani shakllantiradi. Ertaklarni faqatgina psixologik terapiyadagina qo'llamay, balki oila davrasida muntazam qo'llash bolalik davridagi eng iliq hislarni bola xotirasida muhrlashga imkon beradi. Ertaklar bolaning muammolaridan kelib chiqqan holda tuzilishi, ertak terapiyasini o'tkazish mobaynida bolaning har bir xatti-harakatiga ahamiyat berib borilishi lozim. Bolaning individual xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ertakni qabul qilish darajasini muntazam kuzatib borish lozim. Ertak terapiyasi boladagi muammolarni bartaraf etish usuli sifatida.

Ertak terapiyasi nima? Ertak terapiyasi bola idroki uchun murakkab narsalarni unga yengil shaklda etkazish, u bilan ertak yordamida ishonchli aloqa o'rnatish, unga yaqin kishiga aylanish usullaridan biridir.

Farzandlar ota-onalaridan nima yaxshi va nima yomonligini sorab organsa, oilada ota-onaning bola bilan muloqoti yolga qoyilgan bo'lsa, bu nafaqat bolalarning ahloqiy [qadriyatlarini shakllantiradi](#), balki bolaning ota-onasiga bo'lgan ishonchini ham oshiradi.

Ertakterapiya bu ma'lum bir muammoni bola bilan hal qilish usulidir. Uning qayta-qayta o'qib berishni so'raydigan ertagi bormi? Agar bor bo'lsa, u bola uchun juda muhim masalalarni yoritgan ertak bo'ladi.

Qadim zamonlardan beri ertaklar davolaydi, u odamlarga yashashni o'rgatadi.

Amaliy psixologiyada bu usul tez-tez ishlatiladi va bizning davrimiz uchun ham u o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Maktabgacha yoshdagi nutqi to'liq rivojlanmagan bolalar nutqini faollashtirishda ertaklarni o'rgatish texnologiyasini o'rganish metodikasi bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olib, tekshirish muammolariga bag'ishlangan psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish asosida shakllantirildi.

Ta'kidlovchi eksperimentning maqsadi - nutqi to'liq rivojlanmagan bolalar nutqini faollashtirishda ertaklarni o'rgatish texnologiyasi o'rganish.

Ta'kidlovchi eksperimentda quyidagi vazifalar nazarda tutiladi:

- nutqi to'liq rivojlanmagan bolalar nutqini faollashtirishda ertaklarni holatini o'rganish;
- nutqi to'liq rivojlanmagan bolalar nutqini faollashtirishda ertaklarni o'rgatish texnologiyasi asosida bolalar nutqining talaffuz tomonini o'rganish.

Nutqi to'liq rivojlanmagan bolalar nutqini faollashtirishda ertaklarni o'rgatish texnologiyasini o'rganish maqsadiga yo'naltirilgan Jizzax shahar 5 sonli Davlat ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilot – jami 20 nafar bola ishtirok etdi.

Ta'kidlovchi eksperiment uch bosqichda amalga oshirildi:

1. Tayyorlov bosqichi.
2. Asosiy bosqich.
3. Yakunlovchi bosqich.

Tayyorlov bosqichida eksperiment davomida qo'llaniladigan metodikalar aniqlandi, tashxis materiallari saralandi, olingan ta'kidlovchi eksperiment natijalari qayd etiladigan varaqalar tuzildi.

Tibbiy hujjatlar tahlil etilib, anamnestik ma'lumotlar to'plandi, tadqiqot guruhi shakllantirildi.

Asosiy bosqichda nutqi to'liq rivojlanmagan bolalar nutqini faollashtirishda ertaklarni o'rgatishda texnologiyadan foydalanish o'rganildi.

Yakunlovchi bosqichda olingan natijalar tahlil etildi. Tegishli tahlillar va ta'kidlovchi eksperiment natijalari asosida nutqi to'liq rivojlanmagan bolalar nutqini faollashtirishda ertaklarni o'rgatishda texnologiya asosida nutqning tovushlar talaffuzidagi kamchiliklarni bartaraf etishga doir logopedik ish yo'nalishlari aniqlandi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR ROYXATI.

1. Abramenkova, V.V. Dunyodagi bolalar munosabatlarining rivojlanishi kontekstida bolalikning ijtimoiy psixologiyasi / V.V. Abramenkova // Psixologiya savollari. - 2002. – 3-16 b.
2. Абрамова Г.С. Возрастная психология М.: 2001. – 123 с.
3. Alekseeva M. M., Yashina B. I. maktabgacha yoshdagi bolalarning ona tilini o'qitish va nutqini rivojlantirish metodikasi: Ucheb. talabalar uchun qo'llanma. oliy. va o'rta, ped. Ucheb. Muassasalari. - 3-e Ed., stereotip. - Moskva: "Akademiya" nashriyot markazi, 2000. - 400 b.
4. Zamonaviy strukturaviy tilshunoslikning g'oyalari va usullari [matn]: qisqa insho / Apresyan yu. D. - M.: ma'rifat, 1966. - 302 b.
5. Bozhovich E. D. maktab o'quvchilarining til qobiliyatini rivojlantirish: muammolar va yondashuvlar // psixologiya masalalari, 1997, № 1. P. 33-44 b.
6. Vygotskiy L. S. bolalik davridagi tasavvur va ijodkorlik / L. S. Vygotskiy. - Sankt-Peterburg., 1997. - 93 b.

7. Gluxov V. P. umumiy nutq kam rivojlangan maktabgacha yoshdagi bolalarning izchil nutqini shakllantirish . - 2-e Ed. o'tish: saytda harakatlanish, qidiruv va qo'shimcha. - M.: Arkti, 2006. - 168 b.
8. Gogoberidze Ag Pre-maktab ta'limi: ba'zi aks ettirish natijalari / / DOWNI boshqarish. Ilmiy-amaliy jurnal.- 2006, №1.- P. 10 b..
9. Gurovich Im, Sohil Ib, Loginova VI bola va kitob: bolalar bog'chasi o'qituvchisi / Ed uchun qo'llanma. 3-e, masalan. va qo'shimcha. - Sankt-Peterburg.: "Bolalik-matbuot" nashriyoti, 1999.-35 b.
10. Guskova AA 6 – 7 yoshdagi bolalarning monologik nutqini rivojlantirish: ertaklarga asoslangan darslar. - Volgograd: O'qituvchi, 2011. – 151 b.
11. Bolalik: maktabgacha ta'limning namunaviy asosiy umumiy ta'lim dasturi / T. I. Babayeva , A. G. Gogoberidze, 3. A. Mikhailova va boshq. - Sankt-Peterburg. "BOLALIK-MATBUOT "NASHRIYOTI, 2011.- 528 b.
12. Nikitina S. V. maktabgacha ta'limning samaradorligi va sifatini baholash. Ilmiy-uslubiy tavsiyalar va axborot materiallari / Nikitin Sv, Petrova N. G., Svirskaya Iv - M–: link-Press, 2008. – 224 b.